

Original Article

Giving the Evaluation Model of Public Policies in Iran's Tourism Industry

Mohammad Hamed Dehghanpour¹, Abolhasan Faghihi^{2*}, Mojtaba Kiaei³

1. PhD in public administration (decision-making and public policy), Faculty of Management and Economics, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Mh.dehghanpour@gmail.com

2. Professor of Public Administration, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabaee University, Tehran, Iran (*Corresponding Author).

Faghihiabolhassan@gmail.com

3. Assistant Professor of Public Administration, Faculty of Management and Economics, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Mjtkiaei@gmail.com

Received: Apr. 08, 2023; Revised: Nov. 14, 2023; Accepted: Sep. 01, 2023; Published: Oct. 14, 2023.

DOI: [10.52547/jpap.2023.230748.1277](https://doi.org/10.52547/jpap.2023.230748.1277)

Abstract

Purpose: The main objective of this research is to design and present a comprehensive model for evaluating public policies in the tourism industry in Iran, aiming to fill part of the knowledge gap in this area.

Design/ methodology/ approach: From the audience's point of view, this research is foundational, and in terms of attitude, it is mixed (qualitative and quantitative), employing non-interventional measures. The qualitative stage involved reviewing relevant literature and conducting semi-structured interviews with experts and specialists in the tourism field. The Delphi method was used in three stages to derive basic and key concepts until categories reached theoretical consensus and an appropriate framework was established. In the quantitative stage, the derived framework was tested, and the proposed model for evaluating policy-making in Iran's tourism industry was compiled and presented through data processing and analysis based on questionnaire results. The statistical population includes tourism experts and specialists, with 21 individuals chosen as the sample. According to the findings, the main elements of the model were identified in five dimensions (problem recognition, compilation, legitimation, implementation, and final evaluation) encompassing 44 concepts related to 14 categories, leading to the design of the comprehensive model.

Research Findings: The results indicated that the most important measures for evaluating each of the five dimensions of public tourism policies in Iran are as follows: addressing the main issue of tourism (average score of 2.33), rationality of tourism policies (average score of 2.17), public acceptance of tourism policies (average score of 1.60), practical obligation of tourism policy implementers (average score of 2.26), and consistency in evaluating tourism policies (average score of 2.12). The most significant stages influencing the evaluation of public tourism policies in Iran are legitimizing tourism policies (average score of 3.50) and implementing tourism policies (average score of 3.36). Results from examining the research conceptual framework using AMOS software and goodness-of-fit indices of the confirmatory factor analysis model for evaluating public policies in Iran's tourism were deemed acceptable based on GFI, AGFI, CFI, CMIN/df, and RMSEA statistical tests.

Limitations & Consequences One limitation of this research is the broad scope of tourism, which includes various types such as cultural, educational, recreational, commercial, therapeutic, social, athletic, religious, and political. Each type, besides its general and common indices, requires specific measures for policy evaluation, which exceeds the objectives of this research and presents limitations.

Addressing these specific measures requires further independent research, which is recommended for future studies.

Practical Consequences: The findings of this research, in addition to expanding the theoretical domain, may enhance the applied knowledge of tourism development and improve the performance of tourism regions. They also provide a basis for high-level managers to prioritize the importance of evaluating public policy-making in Iran's tourism sector. Based on the results, the primary priority in evaluating public policies in Iran's tourism industry is the "policy legitimizing stage." Therefore, one practical implication of this research is that policymakers should consider the necessary frameworks for legalizing and legitimizing tourism public policies in regulating and approving upstream documents. Using the model presented in this research, the existing process of public policies in Iran's tourism industry can be evaluated. Furthermore, continuing this research could model and test desirable conditions for tourism industry policy-making in Iran. Given that the evaluation of the policy implementation stage is the second priority in the process of evaluating public policies in Iran's tourism industry, providing an effective mechanism for the precise implementation of Iran's tourism industry policies is another practical implication of this research.

Innovation or value of the Article: Since there is no specific, appropriate model that conforms to Iran's existing realities in evaluating tourism policies, presenting this model and filling part of the investigational gap indicates the value of this article. Generalizing tourism policy evaluation to all stages of the policy-making process, rather than focusing solely on final evaluation, demonstrates another aspect of the article's innovation and value. The mixed-method approach and the use of various instruments in designing and presenting a model for evaluating tourism policy contribute to the precision and comprehensiveness of policy evaluation, showcasing another innovative aspect of this research.

Paper Type: Original Paper

Keywords: Public Policy, Evaluation, Policy Making Process, Delphi Method.

مقاله پژوهشی

ارائه مدل ارزیابی ختمشی‌های عمومی در صنعت گردشگری ایران

محمد حامد دهقان‌پور^{۱*}، ابوالحسن فقیهی^۲، مجتبی کیائی^۳

۱. دکتری رشته مدیریت دولتی (تصمیم‌گیری و ختمشی‌گذاری عمومی)، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Mh.dehghanpour@gmail.com

۲. استاد مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران (*نویسنده مسئول).

Faghihiabolhassan@gmail.com

۳. استادیار مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Mjtkiaei@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۹، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۸/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۰، تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۰۱/۰۱

DOI: [10.52547/jpap.2023.230748.1277](https://doi.org/10.52547/jpap.2023.230748.1277)

چکیده

هدف: هدف اصلی این پژوهش طراحی و ارائه مدل فراگیر برای ارزیابی ختمشی‌های عمومی صنعت گردشگری در ایران و پرکردن بخشی از خلأ دانشی در این زمینه است.

طراحی / روش‌شناسی / رویکرد: روش این پژوهش به لحاظ مخاطب بنیادی و از نظر رویکرد، ترکیبی (کیفی و کمی) است و در آن از سنج‌های غیرمداخله‌ای استفاده شده است. مرحله کیفی پژوهش از طریق بررسی ادبیات موضوع و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان و متخصصان حوزه گردشگری برای استخراج مفاهیم پایه و کلیدی و با استفاده از روش دلفی در سه مرحله انجام و تا رسیدن مقوله‌ها به اجماع نظری و چارچوب مناسب ادامه یافت. در مرحله کمی، چارچوب استخراج شده به روش کمی مورد آزمون قرار گرفت و با پردازش اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس نتایج و اطلاعات به دست آمده از پرسش‌نامه‌ها، مدل پیشنهادی ارزیابی ختمشی‌گذاری در گردشگری ایران تدوین و ارائه گردید. جامعه آماری پژوهش، شامل خبرگان و متخصصان حوزه گردشگری است که ۲۱ نفر از آن‌ها به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش، عناصر اساسی مدل در ۵ بُعد (تشخیص مسئله، تدوین، مشروعیت‌بخشی، اجرا و ارزیابی پایانی)، در قالب ۴۴ مفهوم مرتبط با ۱۴ مقوله شناسایی و در نهایت مدل فراگیر طراحی گردید.

یافته‌های پژوهش: نتایج پژوهش نشان داد اولین و مهم‌ترین معیار ارزیابی هر یک از ابعاد پنج‌گانه ختمشی عمومی گردشگری در ایران به ترتیب ذیل است: پرداختن به مسئله محوری گردشگری با رتبه میانگین ۲/۳۳، عقلانی بودن ختمشی‌های گردشگری با رتبه میانگین ۲/۱۷، پذیرش عمومی ختمشی‌های گردشگری با رتبه میانگین ۱/۶۰، تعهد عملی مجریان ختمشی‌های گردشگری با رتبه میانگین ۲/۲۶، استمرار ارزیابی ختمشی‌های گردشگری با رتبه میانگین ۲/۱۲. همچنین با اهمیت‌ترین مراحل تأثیرگذار در ارزیابی ختمشی عمومی گردشگری در ایران به ترتیب عبارتند از: مشروعیت‌بخشی به ختمشی‌های گردشگری، با رتبه میانگین ۳/۵۰ و اجرای ختمشی‌های گردشگری، با رتبه میانگین ۳/۳۶. نتایج به دست آمده از آزمون چارچوب مفهومی پژوهش (با استفاده از نرم‌افزار Amos) و شاخص‌های نیکویی برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی ارزیابی ختمشی‌های عمومی در گردشگری ایران با آزمون‌های آماری AGF، GFI، CFI، RMSEA و CMIN/df قابل قبول تشخیص داده شدند.

محدودیت‌ها و پیامدها: از محدودیت‌های این پژوهش باید گفت گردشگری بر اساس هدف، انواع متعددی دارد؛ مانند گردشگری فرهنگی و آموزشی، تفریحی، بازرگانی، درمانی، اجتماعی، ورزشی، مذهبی، سیاسی،... و هر یک از انواع گردشگری علاوه بر شاخص‌های عمومی و مشترک، نیازمند معیارهای اختصاصی و جداگانه‌ای برای ارزیابی ختمشی‌های آنها می‌باشد، که خارج از اهداف این پژوهش بوده و از

منتشر شده توسط دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

محدودیت‌های این پژوهش به حساب می‌آید از همین رو پرداختن به آن‌ها مستلزم تحقیقات مستقل دیگری است که به محققان آتی پیشنهاد می‌شود.

پیامدهای عملی: نتایج این پژوهش علاوه بر توسعه حوزه نظری دانش، در حوزه عمل نیز می‌تواند موجب افزایش دانش کاربردی برای توسعه گردشگری و بهبود عملکرد مناطق گردشگری شده و زمینه‌ای برای جلب توجه بیشتر مدیران کشور نسبت به اهمیت ارزیابی خطامشی‌گذاری عمومی در گردشگری ایران باشد. از آن‌جا که بر اساس نتیجه این پژوهش، در فرایند ارزیابی خطامشی‌های عمومی در صنعت گردشگری ایران، اولین اولویت مربوط است به ارزیابی «مرحله مشروعیت بخشی به خطامشی» به همین جهت یکی از پیامدهای عملی پژوهش حاضر این است که سیاست‌گذاران را بر آن می‌دارد که در تنظیم و تصویب اسناد فرادستی، برای تعیین چارچوب‌های مناسب که لازمه قانونی کردن و مشروعیت بخشی به خطامشی‌های عمومی گردشگری است، توجه لازم را داشته باشند. با استفاده از مدل ارائه شده در این پژوهش فرایند موجود خطامشی‌های عمومی در صنعت گردشگری ایران می‌توانند ارزیابی شوند و در راستای ادامه پژوهش حاضر وضعیت مطلوب خطامشی‌گذاری صنعت گردشگری در ایران مدلسازی و آزمون گردد. نظر به این‌که بر اساس نتیجه این پژوهش، ارزیابی «مرحله اجرای خطامشی‌ها» در فرایند ارزیابی خطامشی‌های عمومی در صنعت گردشگری ایران اولویت دوم شناسایی شده است، پیش‌بینی و تأمین سازوکار مناسب و مؤثر برای اجرای دقیق خطامشی‌های صنعت گردشگری ایران می‌تواند از پیامدهای عملی دیگر این پژوهش به حساب آید.

ابتکار یا ارزش مقاله: از آن‌جا که به‌طور مشخص الگوی جامع، مناسب و منطبق با واقعیت‌های موجود کشور برای ارزیابی خطامشی گردشگری در ایران وجود ندارد ارائه این مدل و پر کردن بخشی از خلأ تحقیقاتی در این حوزه بیانگر ارزش این مقاله است. ۲. تعمیم ارزیابی خطامشی گردشگری به تمام مراحل فرایند خطامشی‌گذاری به جای تمرکز بر ارزیابی پایانی خطامشی شاهدی دیگر بر ابتکار و ارزش این مقاله است. ۳. رویکرد ترکیبی و استفاده از ابزارهای متعدد در طراحی و ارائه مدل ارزیابی خطامشی گردشگری که موجب دقت و جامعیت بیشتر ارزیابی خطامشی می‌شود وجه دیگری از نوآوری این پژوهش است.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

کلمات کلیدی: خطامشی عمومی، ارزیابی، فرایند خطامشی‌گذاری، روش دلفی.

مقدمه

«ارزیابی» یکی از مراحل فرایند خطمشی‌گذاری است که به منظور قضاوت در مورد تأثیر خطمشی‌ها یا برنامه‌ها صورت می‌گیرد و در طول تمام مراحل خطمشی‌گذاری ساری و جاری است. ارزیابی خطمشی‌ها، می‌تواند با ارائه بازخورد، معیار و شاخص‌های مطلوبی را برای خطمشی‌گذاری مطرح نموده و همچنین زمینه خطمشی‌گذاری مناسب با ویژگی‌هایی مانند تطابق با واقعیت، شفاف بودن، داشتن انسجام و ... را فراهم نماید.

خطمشی‌های صنعت گردشگری از نظر سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نقش مهمی در رهاوردهای توسعه کشورها دارند؛ به همین جهت این صنعت برای تقویت هر چه بیشتر اقتصاد، توصیه شده و همواره مورد توجه دولت‌ها قرار دارد (Popli, 2015). گردشگری این قابلیت را دارد که در نقش فعالیت اقتصادی جایگزین، با تنوع‌بخشی به اقتصاد ملی، روند توسعه را تسریع نموده و اقتصاد را از وابستگی به یک صنعت و تک‌محصول بودن برهاند (Ziaei & Ahmadi, 2012). مهم‌ترین اثرات سازنده اقتصادی گردشگری در این زمینه‌ها است: «منافع حاصل از اشتغال‌زایی، درآمدزایی و مالیات‌های اخذ شده، حفظ آثار باستانی، ابنیه تاریخی و جاذبه‌های طبیعی، توسعه صنایع دستی و فعال شدن صنایع قدیمی و فراموش شده» (Masoumi, 2009). در ایران، دولت در امور مختلف جامعه نقش پررنگی دارد و بیشتر تصمیم‌گیری‌ها در مواجهه با مسئله عمومی در سازمان‌های دولتی انجام می‌شود. عملکرد دولت نشان می‌دهد که بسیاری از خطمشی‌ها و سیاست‌های عمومی گردشگری در کشور به نتیجه مطلوب نمی‌انجامد. به نظر می‌رسد فرایند خطمشی‌گذاری در ایران سیاست‌زده، پرشتاب و موقتی طی شده، ارزیابی یا انجام نمی‌شود یا ناقص است. با توجه به اهمیت یاد شده، تأثیرگذاری بر خطمشی گردشگری از طریق ارزیابی و ارائه بازخورد بر اساس یک مدل مطلوب ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است که باید در این صنعت مورد توجه قرار گیرد.

از آن‌جا که داشتن مدلی مطلوب برای ارزیابی خطمشی‌های صنعت گردشگری در ایران می‌تواند بستر لازم را برای تحقق توسعه فراهم سازد و با کاربست نتایج ارزیابی تحت مدل جدید ضمن تأثیر بر بهبود خطمشی‌گذاری، راه‌حل مناسبی هم برای اشتغال‌زایی و خروج ایران از وابستگی به درآمد حاصل از صنعت نفت به حساب آید ضرورتی بود که ایجاب نمود تا به‌عنوان یک پژوهشگر ضمن توجه به پژوهش‌های انجام‌یافته در حوزه گردشگری با بهره‌گیری از تجارب خبرگان، ارزیابان و خطمشی‌گذاران، نسبت به طراحی مدل ارزیابی خطمشی‌های عمومی گردشگری ایران اقدام نموده و با پاسخ دادن به این سؤال اصلی پژوهش که چه مدلی می‌توان برای ارزیابی خطمشی‌های عمومی در گردشگری ایران ارائه داد؟ گامی برای پر نمودن بخشی از این خلأ پژوهشی برداشت.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

خطمشی‌گذاری عمومی

خطمشی‌گذاری نقشه‌راهی برای ایجاد شرایط مطلوب، جهت‌گزینش و مشخص نمودن تصمیمات بهینه برای شرایط کنونی و آینده است. حال اگر تصمیم‌گیری در خصوص مسائل ملی و سطح کلان کشور باشد، «خطمشی‌گذاری عمومی» نامیده می‌شود. خطمشی‌گذاری عمومی مجموعه اقدامات هدف‌داری است که به‌وسیلهٔ بازیگر یا بازیگران قانونی برای برخورد با مشکل یا مسئله در سطح کشور در نظر گرفته می‌شود (Howlett. & Ramesh, 2003). خطمشی‌گذاری در صنعت گردشگری، عبارت است از «آن‌چه که دولت برای انجام دادن یا انجام ندادن مسائل مرتبط با گردشگری اتخاذ می‌کند» (Hall, 1995). از نظر رچانز «خطمشی گردشگری، تصمیم‌هایی است که به صورت مستقیم بر توسعه بلندمدت گردشگری تأثیرگذار است و فعالیت‌های روزمرهٔ یک مقصد به واسطهٔ آن انجام می‌گیرد» (Richins, 2000). گلدنر و ریچی معتقدند که «مجموعهٔ قواعد، قوانین، رهنمون، دستورالعمل و اهداف توسعه یا ارتقاء و راهبردهایی که چارچوبی برای تصمیمات شخصی و جمعی به صورت مستقیم برای توسعه

گردشگری در بلندمدت و فعالیت‌های روزانه در مقاصد گردشگری مهیا می‌کند سیاست‌گذاری گردشگری است» (Goeldner. & Ritchie, 2006).

در تعریف دیگر، اجل و همکاران معتقدند که سیاست‌گذاری گردشگری، «روش پیشرفت فعالیت‌ها، رهنمون‌ها، دستورات، اصول و مجموعه طرز عمل‌ها در چارچوب اخلاقی مسئله‌محوری است که اراده جامعه یا ملت را به بهترین نحو برای کارآمدی در برنامه‌ریزی توسعه، تولید، خدمات، بازاریابی و اهداف پایدار و رشد آینده گردشگری نشان می‌دهد» (Edgell., 2008). همچنین آورده‌اند خط‌مشی‌گذاری یکی از ارکان اصلی توسعه گردشگری است (Rostami, 2013)؛ فعالیتی اجتماعی است و بر این نکته متمرکز است که چگونه بازیگران مختلف عرصه گردشگری مانند نهادها، سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد با یکدیگر پیوند می‌یابند (Scott, 2011) برای اجرای خط‌مشی از دیدگاه ساباتیر فرایند اجرای خط‌مشی نیازمند نیروی محرکه قوی و کوشش هماهنگ است که آن را می‌توان با پیروی از مدلی یکپارچه مانند مدل کلاسیک اداره، مدل تجزیه‌وتحلیل عوامل مؤثر در اجراء الگوی بالا به پایین، الگوی پایین به بالا و الگوی ترکیبی به‌دست آورد (Sabatier, 1980). خط‌مشی گردشگری عبارت است از: «مجموعه‌ای از قواعد، مقررات، رهنمودها، اهداف پیشبردی و توسعه‌ای و استراتژی‌هایی که ارائه‌کننده‌ی چارچوبی برای اتخاذ تصمیمات فردی و گروهی است، تصمیماتی که به‌صورت مستقیم بر توسعه‌ی بلندمدت گردشگری تأثیرگذار بوده و فعالیت‌های روزمره یک مقصد به واسطه آن انجام می‌گیرد.» (Goeldner, 2006). به بیان دیگر خط‌مشی گردشگری عبارت است از آنچه حکومت‌ها می‌خواهند در رابطه با صنعت گردشگری انجام دهند یا ندهند. صنعت گردشگری از بخش‌های دولتی، خصوصی و غیرانتفاعی تشکیل شده است و شاخه‌هایی گسترده در زندگی افراد جامعه دارد (Edgell. & others, 2008). خط‌مشی‌گذاری در صنعت گردشگری متنوع و گسترده بوده و نشان‌دهنده حدود مداخله دولت در فرایند خط‌مشی‌گذاری است (Heydari Chianeh, 2013).

به‌طور کلی در یک تعریف می‌توان گفت خط‌مشی‌های عمومی اصولی هستند که به تصمیم‌ها، اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان‌های عمومی جهت می‌دهند و آن‌ها را در مسیر تحقق اهداف تنظیم می‌نمایند. به بیان دیگر خط‌مشی، تنظیم سیاست و اجرای آن است.

ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی

برخی در تعریف ارزیابی گفته‌اند «ارزیابی وسیله‌ای برای ایجاد درک مشترک و تقویت احساس معناداری مداخلات اجتماعی در اذهان مردم از طریق جمع‌آوری و تشریح نظام‌مند اطلاعات است» (Mark, 2000). برخی دیگر ارزیابی را فرایند جمع‌آوری نظام‌مند اطلاعات درباره مورد ارزیابی به منظور کسب شناخت، بهبود عملکرد، یادگیری، برقراری ارتباطات و برنامه‌ریزی برای آینده می‌دانند (Stufflebeam, 2001). در واقع می‌توان گفت ارزیابی شامل گستره وسیعی از مفاهیم نظیر سنجش، پایش، کنترل، نظارت و قضاوت است که «ارائه بازخورد» و «انجام تغییرات مثبت» دو هدف عمده آن به‌شمار می‌روند. از آن‌جا که غایت همه مداخلات اجتماعی، بهبود وضعیت اجتماعی است؛ ارزیابی نیز تلاش دارد تا این هدف را با ارائه بازخورد از مداخلات اجتماعی و ایجاد تغییرات مثبت در آنها تأمین کند (Shadish, 1991). بعضی در تعریف ارزیابی گفته‌اند «ارزیابی استفاده از رویه‌های پژوهش اجتماعی برای بررسی نظام‌مند میزان اثربخشی مداخلات اجتماعی است که در قالب برنامه یا خط‌مشی، به منظور ارتقای شرایط موجود به‌کار می‌رود» (Rossi, 2003). درک ارزیابی خط‌مشی گردشگری از آن جهت مهم است که در جهان امروز رونق و رشد اقتصادی از طریق توسعه صنعت گردشگری بسیار حائز اهمیت است. چون موجب اشتغال‌زایی، فروش کالا و خدمات به گردشگران، رشد بخش خصوصی و توسعه زیرساخت‌ها می‌شود.

اسناد فرادستی، طرح‌ها و برنامه‌های اقتصادی، سیاسی، امنیتی، اجتماعی، بهداشتی، آموزشی و فرهنگی هر کشوری نشانگر آرمان‌ها، هدف‌ها و چشم‌انداز آینده آن است. از آن‌جا که در عصر حاضر صنعت گردشگری، اهمیت ویژه‌ای دارد، این صنعت در برنامه‌های توسعه کشورها راه یافته است. آن‌چه در عمل در حوزه گردشگری ایران مشاهده می‌شود این است که خیلی از خط‌مشی‌های عمومی گردشگری ایران که تدوین شده در مرحله اجرا با مشکل مواجه شده‌اند. برای کشف این‌که چرا و چگونه یک پیامد خاص حاصل

شده است یا نه، مطالعه خطمشی، نگرش مهمی را برای آگاهی و درک از ارزیابی آن ایجاد می‌کند؛ از این رو گفته‌اند خاستگاه و پیشینه برنامه‌ریزی گردشگری را باید در بین اسناد و برنامه‌های توسعه ملی و فرادستی جست (Masoumi, 2006) قوانین فرادستی جمهوری اسلامی ایران مرتبط با موضوع شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران در افق ۱۴۰۴، سند نقشه جامع علمی کشور، قانون برنامه‌های توسعه اول تا ششم و سند راهبردی توسعه گردشگری کشور که در تاریخ ۱۳۹۹/۶/۱۶ به تصویب هیأت وزیران رسید و ابلاغ گردید می‌شود. اسناد فرادستی ایران در خصوص گردشگری در جدول ذیل نشان داده شده است:

جدول ۱: اسناد فرادستی ایران در خصوص گردشگری (نگارنده)

اسناد بالادستی	مواد قانونی و خطمشی‌ها درباره گردشگری
قانون اساسی ایران	چیزی ذکر نشده است.
سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴	چیزی ذکر نشده است. ولی می‌توان به سیاست‌های مصوب جلسه مورخ ۸۳/۷/۴ شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری در ۷ بند، راهبردهای حوزه گردشگری در ۸ بند و همچنین اهداف کمی (برای مثال ۲۰ میلیون گردشگر تا پایان برنامه ۵ پانچ‌ساله‌ی هفتم) اشاره کرد.
سند نقشه جامع علمی کشور	چیزی ذکر نشده است.
برنامه اول توسعه (۱۳۶۸-۱۳۷۲)	تقویت و توسعه ایرانگردی و جهانگردی در جهت تبادل تجربه و دانش و شناساندن میراث تمدن و فرهنگ اسلامی و ایران و کمک به ارتقای سطح تفاهم و وحدت ملی و اسلامی با حمایت، تشویق و سازماندهی مشارکت‌های عمومی و جذب و هدایت سرمایه‌های غیردولتی در این زمینه (بخش خطمشی‌ها ماده ۳).
برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴-۱۳۷۸)	چیزی ذکر نشده است.
برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳)	بانک‌های کشور در مبادی ورودی هوایی، دریایی، زمینی، هتل‌ها و دفاتر خدمات جهانگردی نسبت به خرید ارز گردشگرانی که به ایران آمده‌اند اقدام کنند. شعب نظام بانکی همچنین می‌توانند به گردشگرانی که قصد خروج از کشور دارند، به شرط ارائه مدارک لازم ارزهای معتبر بفروشند (ماده ۱۶۴). تأمین هزینه‌های مربوط به تقویت امر حفاظت از میراث فرهنگی (ماده ۱۶۵). به منظور حسن اجرای مرمت و احیای بافت‌ها و بناهای تاریخی فرهنگی رئیس سازمان میراث فرهنگی کشور در شورای عالی شهرسازی و معماری ایران عضویت می‌یابد. ایجاد سازوکار مدیریتی مناسب در شهرداری‌های برای حفاظت از بافت تاریخی. دولت مکلف است امکانات و شرایط لازم جهت استفاده از منابع مالی یونسکو برای توسعه امکانات و حفاظت آثار ملی و میراث فرهنگی فراهم نماید. شهرداری تهران موظف به حفظ بافت قدیمی و سنتی منطقه جماران و تبدیل آن به مجموعه‌ای فرهنگی و خدماتی برای زائران و گردشگران داخلی و خارجی است (ماده ۱۶۶).
برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)	نظارت و حمایت از مالکین و دارندگان اموال فرهنگی-تاریخی منقول مجاز، ایجاد و توسعه موزه‌های پژوهشی- تخصصی وابسته به دستگاه‌های اجرایی، ایجاد و تجهیز پایگاه‌های میراث فرهنگی در آثار تاریخی مهم کشور، ایجاد صندوق احیا و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخی فرهنگی کشور، تکمیل نظام جامع آماری گردشگری با نظارت و هدایت مرکز آمار ایران، شناسایی و مستندسازی آثار تاریخی و فرهنگی، شناسایی و حمایت از میراث فرهنگی حوزه فرهنگی ایران در کشورهای همسایه، ایجاد مراکز حفظ و آثار فرهنگ ایلی در شهرستان‌ها و استان‌های کشور از قبیل دهکده‌های توریستی، موزه و نمایشگاه (ماده ۱۱۴).
برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۰-۱۳۹۴)	ایجاد مرکزی برای نظارت بر اقامتگاه‌ها و دفاتر خدمات گردشگری، حمایت مالی از راه‌اندازی موزه‌های تخصصی دفاع مقدس و شهدا و ایجاد مراکز حفظ آثار و فرهنگ عشایری و روستایی توسط بخش غیردولتی، حمایت از مالکین بناهای تاریخی و بیمه آثار فرهنگی و هنری و تاریخی (ماده ۱۱). شناسایی دقیق نیازها زائران در شهرهای مقدس و ساماندهی آن‌ها و تأمین زیرساخت‌های لازم، توسعه امکانات، فعالیت‌های فرهنگی و خدمات زيارتی در قطب‌های زیارتی (ماده ۱۲).
برنامه ششم توسعه (۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰)	در بندهای ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸ و ۲۱ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه به‌طور غیرمستقیم و در بند ۵۰ و ۵۱ به‌طور مستقیم به توسعه صنعت ایرانگردی و صنایع دستی اشاره شده است. در بندهای ۱۲ و ۱۹ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه (۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰) تأکید شده که توسعه گردشگری، دیپلماسی فرهنگی ایجاد کرده و موجب توسعه پیوندهای راهبردی می‌شود، همچنین تأمین امنیت منطقه‌ای، توسعه پایدار و معرفی هویت ما را در خود دارد.

سند راهبردی توسعه گردشگری مصوب ۱۳۹۹/۶/۱۶	در سند توسعه گردشگری کشور به غیر از نقش و وظیفه وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به عنوان متولی اصلی صنعت گردشگری برای ۱۲ وزارتخانه و ۵ سازمان همچنین سه تولیت آستان قدس رضوی، حرم حضرت معصومه (س) و آستان شاهچراغ و معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم کشور احکامی صادر و برای هر کدام وظایفی مشخص شده است که نهایتاً این هم‌افزایی و مشارکت جمعی سبب تحقق سند راهبردی توسعه گردشگری و توسعه این صنعت شود.
---	---

گونه‌شناسی الگوهای ارزیابی خطمشی

وجود نظام جامع ارزیابی خطمشی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای سازمان‌های دولتی و عمومی به‌شمار می‌رود؛ از این رو شناخت الگوهای تجربه شده شرط لازم برای طراحی و ارائه الگوی جدید در حوزه ارزیابی محسوب می‌شود. گوبا و لینکلن (۱۹۸۹م)^۱ سیر تحول الگوهای ارزیابی را به چهار نسل تقسیم کرده‌اند:

«نسل اول ارزیابی از سال ۱۹۰۰ با تأکید بر اندازه‌گیری کمی خطمشی و تحت تأثیر فضای نظریه مدیریت علمی تیلور به وجود آمد؛ نسل دوم ارزیابی از سال ۱۹۴۲ با تمرکز بر توصیف‌گری کمی و کیفی به‌جای اندازه‌گیری آغاز شد؛ نسل سوم ارزیابی از سال ۱۹۶۷ با چرخش نگاه از توصیف‌گری تحقق اهداف به قضاوت‌گری ارزشمندی و شایستگی خطمشی شروع می‌شود؛ نسل چهارم ارزیابی از سال ۱۹۸۵ با معرفی ارزیابی ساختارگرا با ترویج مدل تعاملی ارزیاب گروه‌های ذی‌نفع به‌جای قضاوت‌گری فردی و مبتنی بر معرفت‌شناسی پسامدرن آغاز می‌شود» (Guba & Lincoln, 1989).

گوبا و لینکلن در سال ۱۹۸۹ نتایج پژوهش‌های خود را در کتابی تحت عنوان «نسل چهارم ارزیابی» (*Fourth Generation Evaluatin*) منتشر کردند که نتایج پژوهش‌های این دو ارزیابی بسیار حائز اهمیت و مورد توجه بوده است. طبق نظر گوبا و لینکلن بررسی صحت علمی مطالعات کیفی شامل چهار معیار: قابلیت اعتبار^۲، قابلیت ثبات^۳، انتقال‌پذیری^۴، قابلیت تأییدپذیری^۵ است. از این معیارها در اعتبارسنجی تحقیقات کیفی استفاده بسیار زیادی می‌شود. به همین دلیل در مطالعات داخلی، این دو پژوهشگر را بیشتر با موضوع روایی و پایایی در تحقیق کیفی می‌شناسند. معیارهای ارائه شده آنها در زمینه روایی و پایایی در روش تحقیق کیفی بر محور دو نگرش بنیادی عقل‌گرایی و طبیعت‌گرایی استوار است. آن‌ها معتقد هستند مکتب طبیعت‌گرایی برای تحقیقات حوزه مدیریت و علوم اجتماعی مناسب‌تر است (Guba & Lincoln, 1982). روایی و پایایی تحقیق کیفی موضوع بااهمیتی است که لینکلن و گوبا به آن ورود کرده‌اند. مفاهیم توصیف‌کننده موثق بودن (صحت) یا دقت علمی، در مطالعات کمی و کیفی متفاوتند. طبق نظر گوبا و لینکلن بررسی صحت علمی مطالعات کیفی شامل چهار معیار یادشده است که در نمودار ذیل نشان داده شده است:

¹ Lincoln & Guba, 1989

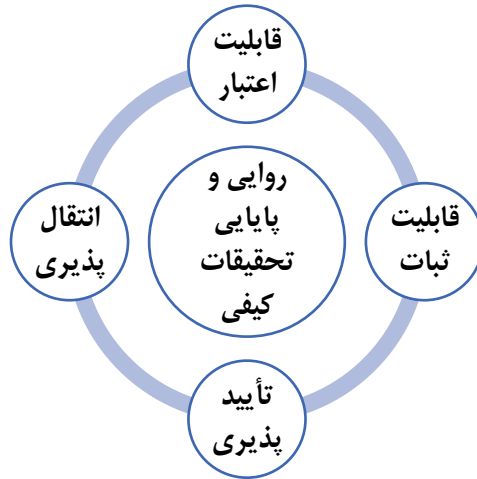
². Credibility

³. Confirmability

⁴. Transferability

⁵. Dependability

شکل ۱- معیارهای چهارگانه بررسی صحت مطالعات کیفی (نگارنده)

از نظر زمانی و مکانی، تاکنون الگوهای ارزیابی متعددی ایجاد شده و بر اساس مشابهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها، کوشش‌های فراوانی صورت پذیرفته است. بر اساس پژوهش واعظی و همکارانش (۱۳۹۴)، گونه‌شناسی الکین و کریسی (2012) از دیگر الگوهای ارزیابی جامع‌تر و معتبرتر است چون خود نظریه پردازان با ارائه بازخورد به ایشان، سهمی در تکمیل و بهبود طبقه‌بندی او داشته‌اند. از نظر الکین و کریسی، به‌طور کلی الگوهای ارزیابی خطمشی را با توجه به تمرکز خاص و زاویه دید نظریه‌پرداز به موضوع ارزیابی خطمشی عمومی می‌توان به سه دسته، «روش‌محور» که به‌دنبال ارزیابی با تکنیک‌های علمی اثبات‌گرایانه برای سنجش است، «ارزش‌محور» که به‌دنبال استفاده از روش‌های تعاملی و گفتمانی برای ایجاد ادراک مشترک جمعی هستند، و «کاربردی» که به‌دنبال ترکیب اقتضایی رویکردهای روش‌محور و ارزش‌محور به‌فراخور مسأله هستند، تقسیم نمود واعظی و همکارانش هجده نوع الگوهای رایج ارزیابی خطمشی را گونه‌شناسی و تبیین نموده‌اند که خلاصه آن با اندک تصرف در جدول ذیل آمده است:

جدول ۲: گونه‌شناسی و تبیین مختصر الگوهای رایج ارزیابی خطمشی (واعظی و همکاران، ۱۳۹۴)

دسته	الگوها	ایده و تمرکز اصلی	روش
روش‌محور	هدف‌گرا (مانند الگوی تاپلر)	تعیین اهداف سپس بررسی میزان تحقق آن اهداف	مطالعات قیاسی (مقایسه با استاندارد، مقایسه با میانگین)
	حسابرسی نتایج (مانند الگوی لسینگر)	پیشگیری از اتلاف بودجه و گره‌زدن پرداخت‌ها به تأیید تحقق اهداف توسط نهاد ارزیاب مستقل، پرداخت برای نتایج خوب و تنبیه برای عملکرد نامناسب	تعیین استاندارد های موفقیت-شکست مدیریت نتیجه‌گرا، حسابرسی‌های رعایت رویه و عملکرد
	موارد موفق (مانند الگوی برینکرهوف)	کمک به مدیران با گردآوری اطلاعات ساده، سریع، کم‌هزینه درباره پیشرفت برنامه برای تجدیدنظر اندیشیده در خطمشی با تمرکز بر شناسایی و قیاس فعالیت‌های موفق جهت شناسایی عوامل موفقیت	پیمایش کل مخاطبان برای معرفی موارد موفق و ناموفق، آزمون آماری از موارد موفق و ناموفق، مصاحبه ساختاریافته با مطلعین کلیدی
	آزمایشگاهی (مانند الگوی کمپل)	رصد پیامدهای خطمشی مورد نظر با تلاش جهت تعیین رابطه علی میان یک خطمشی معین و اثر آن با تعریف گروه آزمایش و کنترل	مقایسه گروه‌های آزمایش و کنترل پیش و پس از اجرای خطمشی، مقایسه خط روند، مقایسه مخاطبین
	فراتحلیل (مانند الگوی گلاس)	رصد پیامدها و اثرات خطمشی مورد نظر با خلاصه-سازی، تحلیل و ترکیب تحقیقات آزمایشگاهی جهت افزایش روایی و پایایی	آزمون‌های آماری

اطلاعات گرا (مانند الگوی دمینگ)	ایجاد پیامدهای بهتر با تمرکز مدیران اجرایی بر فرایندها، طراحی یک پایگاه داده برای جمع‌آوری مستمر اطلاعات فعالیت‌های خطمشی جهت پایش دقیق	نظام اطلاعات رایانه محور، تحلیل سیستمی، تحلیل مسیر بحرانی، سیستم بودجه‌ریزی عملیاتی، گزارش‌گیری منظم بودجه و پرسنل
هزینه‌مبنا (مانند الگوی لوین)	قضاوت درباره بهره‌وری خطمشی با مقایسه هزینه و فایده خطمشی	تحلیل‌های هزینه به ورودی، هزینه به اثر-بخشی، هزینه به فایده، هزینه به مطلوبیت
نظریه‌مبنا (مانند الگوی گلار و استراوس)	ارزیابی خطمشی بر مبنای یک نظریه	شناسایی یا تدوین نظریه پایه (مدل منطقی و مدل اقدام)، روش‌های کمی و کیفی
موردپژوهی (مانند الگوی کمپل)	توصیف موثق، عمیق، گسترده و مستند خطمشی برای ذی‌نفعان	تحلیل محتوای مستندات و مصنوعات، مشاهده مستقل، مصاحبه، گروه کانونی، پیمایش
خبره‌گرا (مانند الگوی آیزنر)	تأکید بر توصیف و تحلیل عمیق شایستگی خطمشی از خلال نظرات منتقدان خبره جهت استفاده نظام‌مند از تجربیات گذشته و شهود خبرگان	پنل نقد و ارزیابی فنی- تخصصی خبرگان
محکمه‌ای (مانند الگوی ولف و اونز)	قضاوت در باره توفیق خطمشی بر مبنای نظرات و مباحثه موافقان و مخالفان ضمن کسب اطمینان از ارائه شواهد متوازن درباره نقاط قوت و ضعف خط-مشی	انواع روش‌های کمی و کیفی، علم منطق و فنون تکلم (توسط دو گروه ارزیاب مخالف و موافق)
مشتري‌گرا (مانند الگوی اسکیرون)	تمرکز بر رفاه مصرف‌کننده خدمات خطمشی و استقرار قضاوت در باره شایستگی و ارزشمندی خط-مشی بر نظر وی	ارزیابی فارغ از اهداف، چک‌لیست خدمات-گیرندگان، پیمایش، آزمایش و شبه‌آزمایش
ذی‌نفع‌گرا (مانند الگوی استیک)	تأکید بر تعامل مستمر ارزیاب با مجریان و سایر ذی‌نفعان ضمن کمک به ایشان برای انجام ارزیابی از طریق فراهم کردن اطلاعات مفید در دسترس برای پاسخ به نیازهای متنوع مجریان و سایر ذی‌نفعان	اقدام‌پژوهی و سایر روش‌های کیفی نظیر مشاهده مشارکتی، گزارش‌های مخالف، داستان‌گویی، نقش‌گذاری اجتماعی، گزارش‌های روایتی
ساختارگرا (مانند الگوی گوبا و لینکلن)	قرار دادن ذی‌نفعان در مرکزیت ارزیابی ضمن انکار وجود هرگونه واقعیت و استاندارد عینی و مشخص، تأکید بر اصالت فرایندهای اجتماعی در ارزیابی	روش‌های تحقیق کیفی با محوریت مذاکره، هرمنوتیک، دیالکتیک
واقع‌گرا (مانند الگوی پائسون و تاپلی)	اشکارسازی نظریه مستتر در هر خطمشی، ارزیابی ضمن توسعه و تکامل مفهومی خطمشی با تبیین شاخص‌ها و روابط مفروض میان عناصر برنامه با توجه به بستر خطمشی	تدوین نظریه پایه معطوف به زمینه شامل مدل منطقی و مدل اقدام. امکان به-کارگیری روش‌های کمی و خصوصاً کیفی
تصمیم‌گرا (مانند الگوی استافل بیم)	تمرکز ارزیابی بر تصمیمات به جای اهداف جهت کمک به مجریان خطمشی با تأمین دانش و اطلاعات ارزشمند برای مجریان ضمن درگیر کردن آنها در ارزیابی جهت اتخاذ تصمیمات اندیشیده برای بهبود تصمیم‌گیری و پاسخ‌گویی	ایجاد هیأت مشورتی از نمایندگان همه افراد اعم از خطمشی‌گذاران، مجریان، کارکنان، بهره‌برداران و شهروندان علاقه-مند به موضوع، به‌کارگیری روش‌های کمی و کیفی
مشارکتی (مانند الگوی کوزینز)	کمک به ارتقاء و پیشرفت برنامه از طریق آموزش، کنترل کیفی فعالیت‌ها و تسهیل تشریک مساعی طیف وسیعی از کاربران و گروه‌های ذی‌نفع، توسعه حلقه تصمیم‌گیران خطمشی و حل مشکلات به-صورت جمعی، تخصیص مجدد قدرت در لوای تولید دانش و کمک به تغییرات اجتماعی	تشکیل گروه منتخب کاربران و ارزیابان مشارکتی جهت تعریف، اندازه‌گیری و قضاوت در خصوص تأثیرات خطمشی، برگزاری میزگردهای آموزشی، تسهیل گفتگوها میان گروه‌های ذی‌نفع، آموزش و هدایت‌گری گروه منتخب

ارزش‌محور

تأثیر

مطلوبیت‌گرا (مانند الگوی پاتون)	ابتنای ارزیابی بر برآوردن نیاز کاربردی کارفرمای طرح ارزیابی (نیاز مجریان و ذی‌نفعان) با نگرشی عمل‌گرایانه و عدم تقید به فلسفه، متدولوژی یا هدف اجتماعی خاص، با تأکید بر سودمندی نتایج برای گروه مورد نظر	تحلیل ذی‌نفعان، تشکیل کمیته نمایندگان مجریان و ذی‌نفعان مؤثر خطمشی، برگزاری پلن نقد و ارزیابی فنی - تخصصی خبرگان، انواع روش‌های کمی و کیفی
---------------------------------	--	--

پیشینه پژوهش

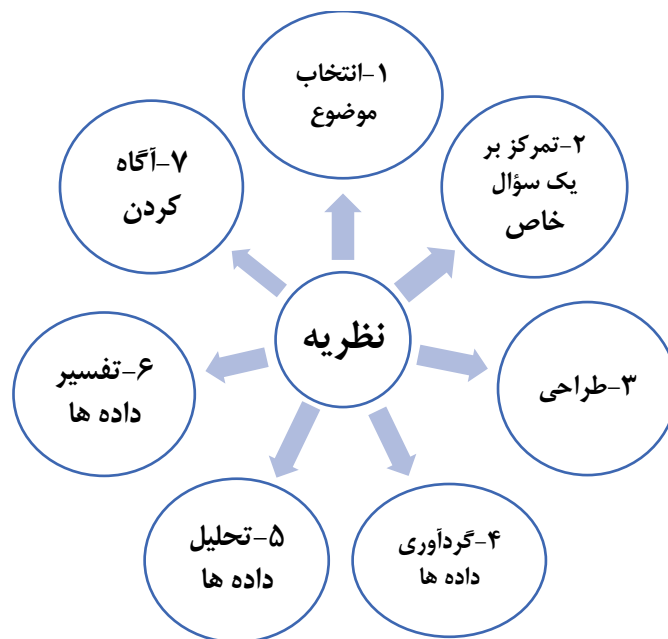
با توجه به اینکه مهم‌ترین تألیفات و تحقیقات مرتبط با موضوع این تحقیق اعم از کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقاله‌ها و اسناد را در بانک‌های اطلاعاتی مأخذ و منبع‌شناسی و سایت‌های معتبر اینترنتی مورد جستجو و ملاحظه قرار گرفت می‌توان گفت؛ با اینکه ارزیابی خطمشی، کارکردهای ضروری و متنوعی در عرصه حاکمیت و مدیریت دولتی دارد؛ ولی پژوهشگران در این حوزه کمتر به پژوهش پرداخته‌اند. به‌رغم رشد فزاینده تحقیقات ارزیابی از دهه ۱۹۶۰، سنت مطالعاتی توانمندی درباره ارزیابی خطمشی در ایران به‌طور کلی و به‌طور مشخص در حوزه گردشگری ایران شکل نگرفته است. مباحث نظری و فنی تحقیقات ارزیابی عمدتاً به یک فصل یا کمتر در میان آثار ترجمه‌ای و تألیفی محدود شده است. این مطالعات به‌طور عمده به معرفی خطمشی‌گذاری عمومی، شناسایی الگوهای رایج ارزیابی خطمشی عمومی و معرفی ویژگی‌های هر یک پرداخته ولی به‌طور مشخص الگوی جامع و مناسبی برای ارزیابی خطمشی گردشگری در ایران وجود ندارد. عموم صاحب‌نظران، خطمشی‌گذاری عمومی را دارای چرخه‌ی چند مرحله‌ای دانسته و مرحله پایانی آن را ارزیابی و اصلاح خطمشی معرفی می‌کنند؛ ولی بررسی ادبیات موضوع، مفهومی فراتر را آشکار می‌سازد به‌گونه‌ای که دقیق‌تر آن است گفته شود ارزیابی خطمشی نه‌تنها در پایان، بلکه در تمامی مراحل خطمشی‌گذاری ساری و جاری است؛ همانند گزارش دانشگاه تگزاس (The University of Texas at Austin, 2015). در عصر حاضر به مدد فناوری اطلاعات و ارتباطات و سیستم‌های اطلاعاتی مدیریت که امکان ذخیره‌سازی سوابق خطمشی‌ها و تحلیل مکرر آن‌ها فراهم می‌باشد، شرایط لازم برای ارزیابی بهتر خطمشی‌ها حاصل گردیده و با استفاده از آن‌ها می‌توان از تکرار خطاها، ناکامی‌ها و شکست‌های ناشی از خطمشی‌های نامطلوب پیشگیری نمود. از همین رو «عصر خطمشی‌گذاری خرد مینا» مورد توجه صاحب‌نظران قرار گرفته و می‌گویند: «می‌توان از عصر سیطره تباه خطمشی‌هایی که منابع ملی کشور را نابود می‌کنند و کژخطمشی‌هایی که سیر مصرف منابع مذکور را به سوبه‌های تامین منافع حزبی و شخصی باژگون می‌سازند، گذر کرد و به عصر طلایی مصرف معقول و خردمندانه منابع ملی برای تامین مصالح عمومی رسید (عصر خطمشی‌گذاری خردمینا). سیستم پشتیبان خطمشی، سیستم نگهداشت تاریخ اداره دولت و حکمرانی ملی و تصویرپردازی از آینده برتر، سیستم اجتماعی است که آیندگان را از تکرار خطاها و شکست‌ها و ناکامی‌ها و نامرادی‌ها برحذر می‌دارد و به آینده‌ای بهتر و فرزانه‌تر و نیک فرجام‌تر رهنمون می‌سازد (Pourezat, 2022). یک نکته حائز اهمیت این است که اگر چه مدل‌های متعددی برای ارزیابی خطمشی‌های عمومی به‌طور کلی ارائه شده است ولی تنوع مدل‌های ارزیابی عملاً ناشی از پاسخ به تقاضاها و موقعیت‌های گوناگون برای انجام آن بوده و تنوع اسامی مدل‌ها ضرورتاً به معنای تفاوت ماهیت و محتوای آنها نیست، بلکه بیشتر ناظر به قرائت‌های متنوع از آنها است.

روش‌شناسی

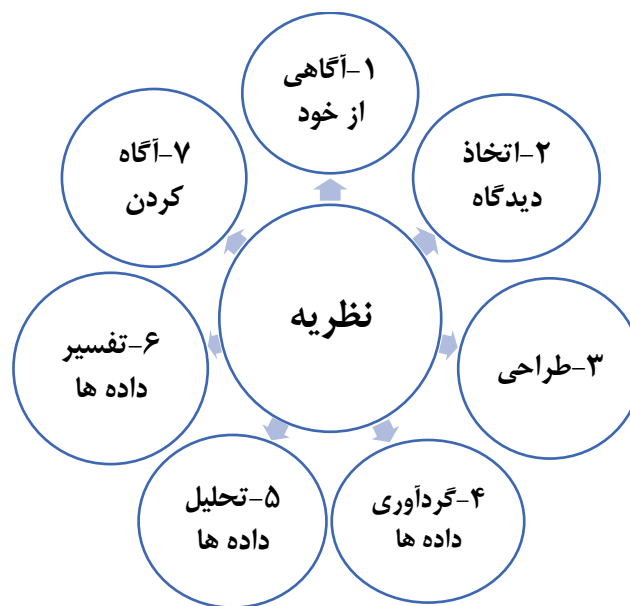
روش پژوهش حاضر به‌لحاظ مخاطب، بنیادی^۱ است؛ چون سفارشی نیست و مخاطبین مستقیم آن جامعه علمی است که در درازمدت ممکن است از آن استفاده شود. پژوهش حاضر از نظر رویکرد، ترکیبی (کیفی و کمی) است که در مرحله کیفی از رویکرد

^۱. پژوهش بنیادی برای دانش و شناخت انسان شالوده‌ای فراهم می‌کند که در تبیین خطمشی و حل مسائل اجتماعی قابل استفاده است. پژوهشگرهای بنیادی با دقت زیادی در جستجوی یافتن پاسخ به سؤال‌هایی هستند که بتواند تأثیر بلندمدتی بر تفکرات بگذارد (نیومن، ۱۳۹۷: ۵۱-۵۰).

استقرائی و در مرحله کمی از رویکرد فرضیه‌ای- قیاسی بهره گرفته شده است. هر یک از دو رویکرد کمی و کیفی دارای گام‌هایی است که در نمودارهای ذیل آمده است:

شکل ۲- گام‌های پژوهش کمی (نیومن، ۱۳۹۷: ۳۱)

شکل ۳- گام‌های پژوهش کیفی (نیومن^۱، ۱۳۹۷: ۳۲)

برای جمع‌آوری داده‌ها ابتدا از طریق بررسی اسناد و مطالعات آرشیوی با دسترسی به مهم‌ترین اسناد و تألیفات و تحقیقات مرتبط با موضوع اعم از کتاب به زبان فارسی و انگلیسی، پایان‌نامه‌ها، طرح‌ها و مقاله‌های پژوهشی و سایت‌های معتبر اینترنتی که فهرست آنها در بانک‌های اطلاعاتی مأخذ و منبع‌شناسی موجود است، استفاده شد. در مرحله کیفی از ابزار مصاحبه به‌منظور کسب نظر

^۱ . Neuman

خبرگان و متخصصان خط‌مشی‌گذاری عمومی گردشگری و ارزیابی آن و در مرحله کمی از ابزار پرسش‌نامه برای آزمون الگو استفاده شده است.

نمونه آماری شامل ۲۱ نفر بود. معیار انتخاب خبرگان و متخصصان، داشتن تحصیلات دانشگاهی و اعضای هیئت علمی آشنا با مباحث علمی خط‌مشی‌گذاری و ارزیابی خط‌مشی در حوزه گردشگری و مدیران و کارشناسان وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری بود. برای تعیین مقوله‌ها و مفاهیم ارزیابی خط‌مشی گردشگری از روش کیفی با ابزار مصاحبه و جهت تعیین رتبه مقوله‌ها و درجه اهمیت مفاهیم از روش کمی با ابزار پرسشنامه و از روش دلفی استفاده شد. مراحل انجام روش دلفی در این تحقیق در نمودار ذیل نشان داده شده است.

شکل ۴: مراحل و اجرای روش دلفی در پژوهش حاضر (نگارنده)

به منظور نمونه‌گیری، از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته استفاده شده است. نمونه‌گیری به صورت نظری انجام شد و تا رسیدن مقوله‌ها به اجماع نظری ادامه یافت. پس از تدوین الگوی مفهومی پژوهش بر مبنای مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، الگوی طراحی شده مورد آزمون کمی قرار گرفت. برای شناسایی اولیه مفاهیم پایه و مقوله‌های سازمان‌دهنده ارزیابی خط‌مشی گردشگری ابتدا با استفاده از بازنگری ادبیات پژوهش و انجام مصاحبه با ۷ نفر از خبرگان نمونه، ۵۹ مفهوم پایه در ۱۸ مقوله که از سوی نظریه‌پردازان و محققین عرصه ارزیابی خط‌مشی با اهمیت دانسته شدند، مورد شناسایی قرار گرفت و در قالب چیدمان اولیه گروه‌بندی شد. برای غربال ابتدایی مفاهیم شناسایی شده از تکنیک دلفی در سه دور استفاده شد. در دور اول دلفی پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۵۹ مفهوم در ۱۸ مقوله که نشانگر مفاهیم اصلی حاصل از مصاحبه بودند طراحی شد و از ۲۱ نفر خبرگان در نمونه‌ی تحقیق خواسته شد در طیف لیکرت پنج گزینه‌ای (از خیلی زیاد تا خیلی کم) نسبت به ضرورت و اهمیت مفاهیم و مقوله‌ها اظهار نظر کرده و در صورتی که درباره هر مفهوم و مقوله نظری خاص دارند، ذیل آن به طور مشروح بیان کنند. پس از جمع‌آوری و تحلیل

نظرات دور اول، ۱۱ مفهوم و ۳ مقوله رد^۱ و ۲۷ مفهوم و ۹ مقوله مورد تأیید قرار گرفت. سپس با کنار گذاشتن مفاهیم و مقوله‌های رد شده بر مبنای مفاهیم و مقوله‌های تأیید شده و نشده، پرسشنامه‌ای بسته شامل ۴۸ مفهوم و ۱۵ مقوله بازطراحی شده و به خبرگان ارائه شد. در دور دوم ۳۸ مفهوم و ۱۲ مقوله تأیید و ۴ مفهوم و ۱ مقوله رد شد.^۲ با توجه به احتمال تغییر در نظر خبرگان در مورد مفاهیم به اجماع نرسیده، پرسشنامه‌ها دوباره میان خبرگان توزیع شد، ضمن اینکه نتایج دوره‌های قبل نیز به آن‌ها ارائه گردید. با توزیع پرسشنامه بین اعضای خبرگان در دور سوم بر روی ۶ مفهوم و ۲ مقوله دیگر نیز توافق حاصل شد. از آنجا که در این دور، پاسخ خبرگان به اجماع رسید و خبرگان دیگر تمایلی به ایجاد تغییر و یا تعدیل در نظرات خود نداشتند، چنین تشخیص داده شد که نیازی به توزیع پرسشنامه در دور چهارم نیست. بنابر این در مجموع بر روی ۴۴ مفهوم و ۱۴ مقوله اجماع حاصل شد. در نهایت مفاهیم و مقوله‌های تأیید شده خبرگان که نشان‌دهنده عناصر اساسی ارزیابی خطمشی‌های عمومی گردشگری در ایران است تهیه و در جدول ذیل نشان داده شده است:

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌ها

داده‌های حاصل از مصاحبه با خبرگان انتخابی برای نمونه مورد تحلیل قرار گرفت. در تحلیل تماتیک داده‌های حاصل از مصاحبه با خبرگان به صورت پاراگراف به پاراگراف کدگذاری شد؛ سپس مفاهیم اولیه تولید بعد کدگذاری فرعی (کدگذاری ثانویه) انجام و در پایان کدگذاری کلی صورت پذیرفت. بعد از کدگذاری‌های انجام شده، به ۴۴ مفهوم و ۱۴ مقوله که در ۵ بعد طبقه‌بندی شده‌اند، رسیدیم. این ابعاد کلی از لحاظ انتزاعی بودن در سطح بالاتری نسبت به مقوله و مفاهیم مرحله قبل قرار دارند. در ادامه برای پاسخ به سؤال پژوهش می‌بایست بر روی داده‌های جمع‌آوری شده از پرسش‌نامه‌های تحقیق تحلیل‌های آماری صورت گیرد، برای پاسخ به این سؤال ابتدا آمار توصیفی و سپس آمار استنباطی مطرح می‌شود.

آمار توصیفی متغیرهای جمعیت‌شناختی

متغیرهای جمعیت‌شناختی نمونه‌ای آماری خبرگان مورد مطالعه تحقیق از نقطه نظر جنسیت، سن، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، محل اشتغال، پست و رشته شغلی به شرح ذیل است:

جدول ۳: مشخصات خبرگان (نگارنده)

مشخصات و تعداد	تحصیلات		جنسیت		شغل				سن				
	ارشد	دکتری	زن	مرد	مدیر	ناظر	هیئت‌علمی	مدرس	کارشناس	<۴۰	۴۰-۴۵	۴۶-۵۰	>۵۰
تعداد	۷	۱۴	۱۲	۹	۲	۱	۱۱	۲	۵	۵	۹	۵	۲

جدول ۴: توصیف آماری رشته تحصیلی پاسخگویان

رشته تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی
ادبیات فارسی	۱	۴/۷۶

^۱ مقوله‌های رد شده عبارتند از: نوآوری خطمشی، مرجعیت خطمشی و تبدیل دو مقوله جداگانه کارایی و اثربخشی به یک مقوله تحت عنوان بهره‌وری. مفاهیم رد شده عبارتند از: محصول اشاعه خطمشی عمومی؛ محصول نسخه برداری خطمشی عمومی؛ محصول انتقال خطمشی عمومی؛ محصول تقلید خطمشی عمومی؛ ملاحظه ایدئولوژی و نگرش‌های جامعه؛ انعکاس ارزش‌های اساسی جامعه؛ ملاحظه اخلاقیات حاکم بر جامعه؛ شفافیت اهداف و چشم‌اندازهای خطمشی؛ مشارکت و پشتیبانی سیاسی خطمشی؛ عدم وارونگی خطمشی عمومی.

^۲ مقوله رد شده عبارت بود از: میزان بهبود و ارتقاء حاصل از اجرای خطمشی. مفاهیم رد شده عبارتند از: رفع مسائل و معضلات جامعه هدف خطمشی عمومی؛ برنامه‌ریزی تعالی خطمشی عمومی؛ درس‌آموزی مبتنی بر خطمشی عمومی و رضایت‌مندی جامعه هدف خطمشی عمومی.

۹/۵۲	۲	شناسی ایران
۲۸/۵۷	۶	شناسی باستان
۴/۷۶	۱	تاریخ
۴/۷۶	۱	جنگلداری
۴/۷۶	۱	شناسی زبان
۴/۷۶	۱	شناسی زمین
۱۹/۰۵	۴	مرمت و احیای بناها و بافت های تاریخی
۱۹/۰۵	۴	معماری
۱۰۰	۲۱	مجموع

توصیف آماری ابعاد تحقیق

توصیف آماری سازه‌های مدل به شرح جدول ذیل می‌باشد که در آن برای ابعاد شکل‌دهنده مرتبط با هر سازه مدل تحقیق، میانگین و انحراف معیار ذکر شده است.

جدول ۵: میانگین و انحراف معیار طبقه‌ها و مقوله‌های تحقیق

ردیف	ابعاد	میانگین ابعاد	انحراف معیار ابعاد
	تشخیص مسئله عمومی	۴/۲۱۳	۰/۵۶۷
	تدوین خطمشی عمومی	۴/۳۲۰	۰/۴۴۶
	بخشی به خط مشی مشروعیت	۴/۴۶۰	۰/۴۵۳
	اجرای خطمشی	۴/۳۹۴	۰/۴۶۶
	ارزیابی خطمشی عمومی	۴/۳۸۳	۰/۵۵۱

روایی سازه

همان‌طور که در جدول (۶) مشاهده می‌گردد، بار عاملی تمام گویه‌ها بیشتر از ۰/۵ می‌باشد لذا هیچ گویه‌ای حذف نشده است.

جدول ۶: نتایج بررسی روایی مقوله‌های تحقیق

بعد	کد	بار عاملی مرحله اول	معناداری آزمون بارتلت	df	% مقدار تقریبی ۲	KMO
تشخیص مسئله عمومی	a1	.876	۰/۰۰۰	۴۵	۱۴۶/۱۹۲	۰/۵۱۸
	a2	.822				
	a3	.967				
	b1	.887				
	b2	.906				
	b3	.915				
	b4	.923				
	c1	.783				
	c2	.853				
	c3	.933				
تدوین خطمشی عمومی	d1	.714	۰/۰۰۰	۳۶	۱۲۱/۹۷۵	۰/۵۶۱
	d2	.831				
	d3	.771				
	e1	.903				
	e2	.881				
	e3	.841				
f1	.774					

بعد	کد	بار عاملی مرحله اول	معناداری آزمون بارتلت	df	%مقدار تقریبی ۲	KMO
	f2	.816				
	f3	.846				
مشروعیت شی به خطمشی	g1	.761	.000	۱۰	۲۷/۶۷۹	.۵۲۱
	g2	.880				
	h1	.759				
	h2	.678				
	h3	.543				
اجرای خطمشی	i1	.714	.000	۴۵	۹۰/۲۳۱	.۵۸۲
	i2	.923				
	i3	.765				
	i4	.753				
	i5	.922				
	j1	.789				
	j2	.435				
	k1	.833				
	k2	.898				
	k3	.755				
	ارزیابی خطمشی عمومی	l1				
l2		.723				
l3		.750				
m1		.922				
m2		.727				
m3		.755				
m4		.808				
n1		.789				
n2		.788				
n3		.685				

ارائه مدل
ارزیابی
خطمشی ...
۷۶ | صفحه

پس از جمع‌آوری داده‌ها، ضریب پایایی مقوله‌های کلی تحقیق محاسبه گردید. همان‌طور که در جدول (۷) مشاهده می‌شود، مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای تمام طبقه‌ها، بالاتر از ۰/۷ بود. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که ابزار تحقیق از پایایی مناسب برخوردار است.

جدول ۷: نتایج بررسی روایی طبقه‌ها تحقیق

ردیف	ابعاد	تعداد مؤلفه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
	تشخیص مسئله عمومی	۱۰	۰/۸۲۸
	تدوین خطمشی عمومی	۹	۰/۸۰۷
	بخشی به خطمشی مشروعیت	۵	۰/۷۰۷
	اجرای خطمشی	۱۰	۰/۸۱۵
	ارزیابی خطمشی عمومی	۱۰	۰/۸۵۵

بررسی فرض نرمال بودن داده‌ها

برای بررسی نرمالیتی داده‌ها از آزمون شاپیرو-ویلک یک بعدی استفاده می‌گردد. همان‌طور که در جدول (۸) مشاهده می‌گردد، میزان sig ابعاد بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد، لذا فرض نرمال بودن داده‌ها پذیرفته می‌شود.

جدول ۸: نتایج بررسی نرمال بودن طبقه‌های تحقیق

ردیف	ابعاد	sig
۱	تشخیص مسئله عمومی	۰/۲۰۰
۲	تدوین خطمشی عمومی	۰/۱۸۳
۳	بخشی به خطمشی مشروعیت	۰/۲۰۰
۴	اجرای خطمشی	۰/۲۰۰
۵	ارزیابی خطمشی عمومی	۰/۰۵۶

نتایج تحلیل عاملی ابعاد ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی

بررسی روایی سازه: تحلیل عاملی تأییدی برای بررسی هر یک از سازه‌های پرسشنامه

به‌طور کلی تحلیل عاملی تأییدی، یکی از روش‌هایی است که برای مطالعه ساختار داخلی یک مجموعه از نشانگرها وجود دارد. بار عاملی محاسبه شده در این تکنیک مانند هرگونه همبستگی دیگری تفسیر می‌شود. بر این اساس هرچه بار یک شاخص در یک عامل بیشتر باشد باید در هنگام تفسیر، وزن بیشتری به آن شاخص داد (هومن، ۱۳۸۴). در این تحقیق جهت محاسبه بار عاملی شاخص‌ها از نرم‌افزار اموس ورژن ۲۳ استفاده شده و نتایج حاصل به‌طور مجزا برای هر یک از ابعاد پرسشنامه ضمنی ارائه و با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی آزمون می‌شود. در این آزمون سطح معنی‌داری ۵ درصد در نظر گرفته شده و بار عاملی هر متغیر در شکل استاندارد شده بیان می‌گردد. در این سطح اطمینان، برای شاخص‌هایی که T بزرگ‌تر از ۱/۹۶ داشته باشند، قابل قبول و معنی‌دار است.

شاخص: REMSA

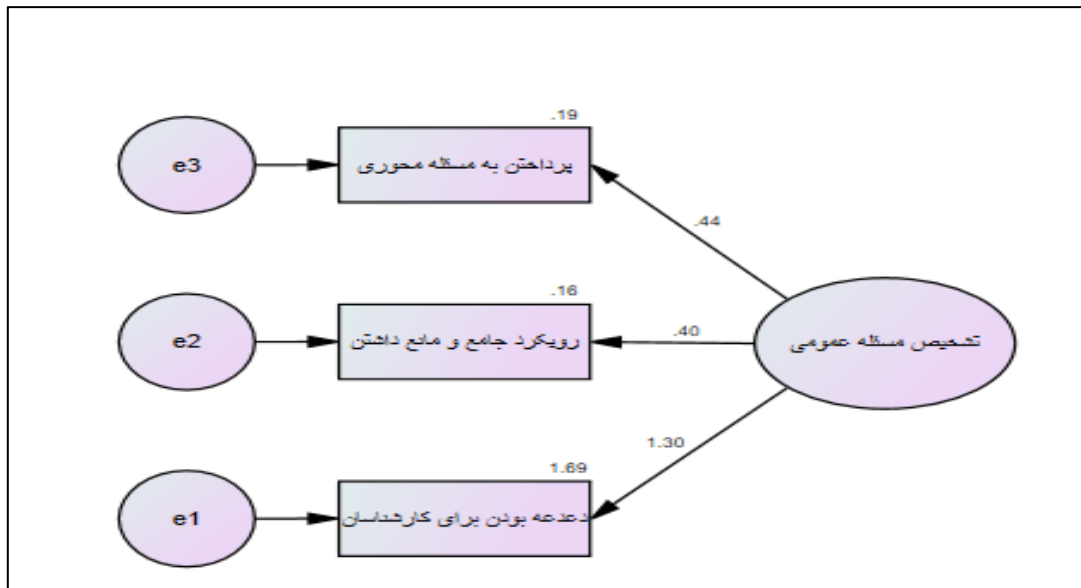
شاخص Root Mean Square Error of Approximation یا یکی از شاخص‌های اصلی نیکویی برازش در مدل‌یابی معادلات ساختاری است. ریشه میانگین مربعات خطاهای تخمین یا همان RMSEA در بیشتر تحلیل‌های عاملی تأییدی و مدل‌های معادلات ساختاری استفاده می‌شود. بر اساس دیدگاه مک کالوم، براون و شوگاوارا (۱۹۹۶) اگر مقدار این شاخص کوچکتر از ۰/۱ باشد برازندگی مدل بسیار عالی است. اگر بین ۰/۱ و ۰/۵ باشد برازندگی مدل خوب است و اگر بین ۰/۵ و ۰/۸ باشد برازندگی مدل متوسط است. اما بیشتر پژوهشگران از این قاعده استفاده می‌کنند که اگر شاخص RMSEA کوچکتر از ۰/۱ باشد، برازندگی مدل «خوب» است و اگر بزرگتر از این مقدار باشد مدل «ضعیف» طراحی شده است.

نتایج تحلیل تأییدی بعد تشخیص مسئله عمومی

نتایج تحلیل عاملی تأییدی بعد تشخیص مسئله عمومی در جدول زیر ارائه شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود تمامی شاخص‌ها دارای بار عاملی «خوب» هستند. ضمناً با توجه به بالاتر بودن مقدار آماره T از مقدار ۱/۹۶ (مربوط به سطح اطمینان ۹۵ درصد)، تمامی آنها معنی‌دار هستند. در جدول (۹) به علت کوچکتر بودن مقدار RMSEA از ۰/۱ نیز می‌توان گفت که برازندگی مطلوب است.

جدول ۹: بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد تشخیص مسئله عمومی

ردیف	مؤلفه مربوطه	T آماره	خطای استاندارد	بار عاملی
۱	پرداختن به مسئله محوری	۳/۵۸۴	۰/۱۲۶	۰/۴۴
۲	رویکرد جامع و مانع داشتن	۴/۶۵۷	۰/۱۱۴	۰/۴۰
۳	دغدغه بودن برای کارشناسان			۱

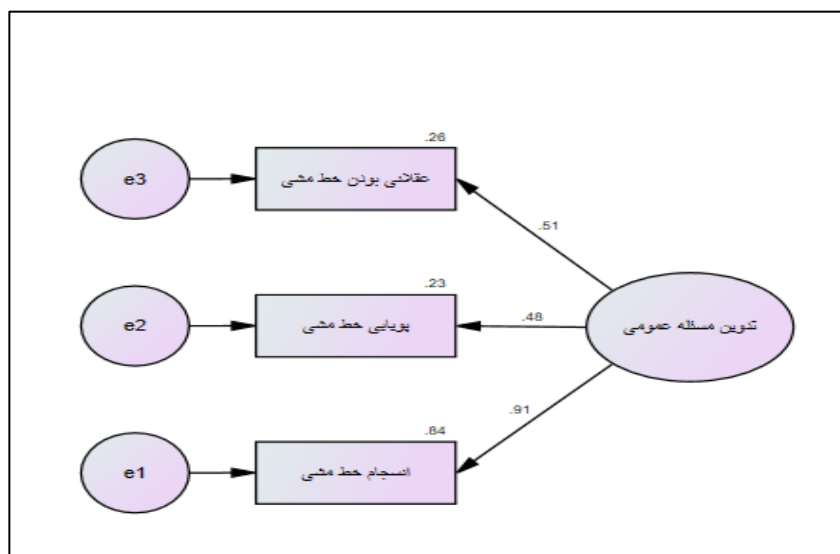
شکل ۵: نمودار بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد تشخیص مسئله عمومی

نتایج تحلیل تاییدی بعد تدوین خط مشی عمومی

نتایج تحلیل عامل تاییدی بعد تدوین خطمشی عمومی در جدول زیر ارائه شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود تمامی شاخص‌ها دارای بار عاملی «خوب» هستند. ضمناً با توجه به بالاتر بودن مقدار آماره T از مقدار ۱/۹۶ (مربوط به سطح اطمینان ۹۵ درصد)، تمامی آنها معنی‌دار هستند. در جدول (۱۰) به علت کوچکتر بودن مقدار RMSEA از ۰/۱ نیز می‌توان گفت که برازندگی مطلوب است.

جدول ۱۰: بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد تدوین خط مشی عمومی

ردیف	مؤلفه مربوطه	T آماره	خطای استاندارد	بار عاملی
۱	عقلانی بودن خط مشی	۱/۹۶۲	۱/۵۰۲	۰/۵۱
۲	پویایی خط مشی	۲/۰۰۹	۱/۹۱۶	۰/۴۸
۳	انجام خط مشی			۱

شکل ۶: نمودار بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد تدوین خطمشی عمومی

نتایج تحلیل تاییدی بعد مشروعیت بخشی به خط مشی

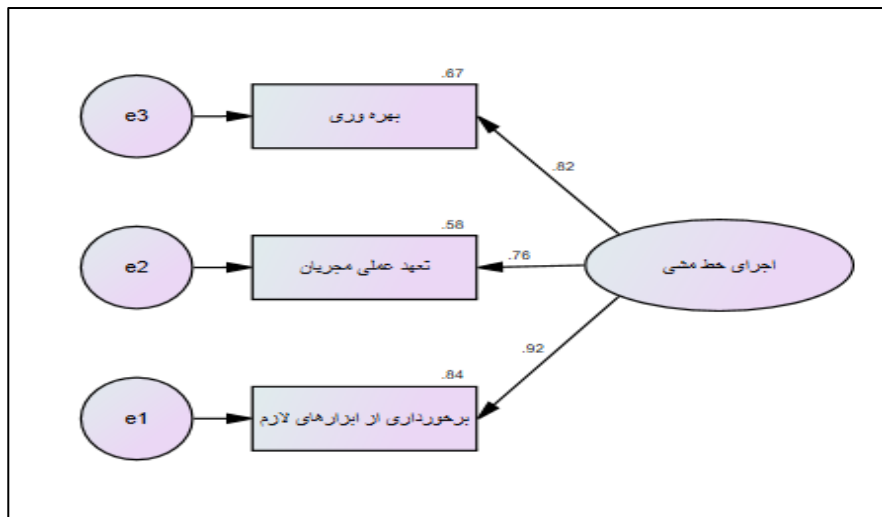
بعد مشروعیت بخشی به خط مشی با توجه به این که دارای تنها دو مقوله قانونی بودن و پذیرش عمومی است و در تحلیل عاملی حداقل باید سه مقوله باشد لذا تحلیل عاملی در اینجا معنا نداشته و صورت نمی‌گیرد و مقوله‌های به دست آمده مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

نتایج تحلیل تاییدی بعد اجرای خط مشی

نتایج تحلیل عاملی تاییدی بعد اجرای خط مشی در جدول زیر ارائه شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود تمامی شاخص‌ها دارای بار عاملی «خوب» هستند. ضمناً با توجه به بالاتر بودن مقدار آماره T از مقدار ۱/۹۶ (مربوط به سطح اطمینان ۹۵ درصد)، تمامی آنها معنی‌دار هستند. در جدول ۱۱ به علت کوچکتر بودن مقدار RMSEA از ۰/۱ نیز می‌توان گفت که برازندگی مطلوب است.

جدول ۱۱: بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد اجرای خط مشی

ردیف	مؤلفه مربوطه	T آماره	خطای استاندارد	بار عاملی
۱	بهره‌وری	۴/۱۱۶	۰/۱۶۷	۰/۸۲
۲	تعهد عملی مجریان	۳/۸۵۱	۰/۲۱۹	۰/۷۶
۳	برخوردااری از ابزارهای لازم			۱

شکل ۷: نمودار بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد اجرای خط‌مشی

نتایج تحلیل تاییدی بعد ارزیابی خط‌مشی عمومی

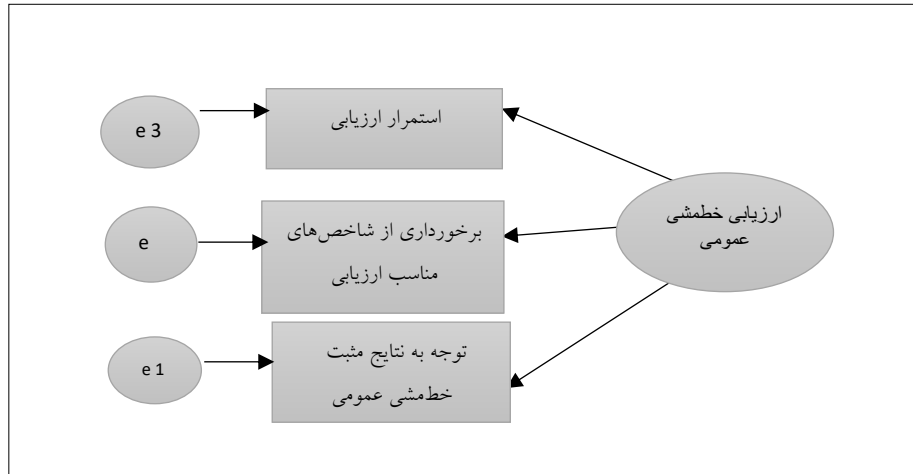
نتایج تحلیل عاملی تاییدی بعد ارزیابی خط‌مشی عمومی در جدول زیر ارائه شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود تمامی شاخص‌ها دارای بار عاملی «خوب» هستند. ضمناً با توجه به بالاتر بودن مقدار آماره T از مقدار ۱/۹۶ (مربوط به سطح اطمینان ۹۵ درصد)، تمامی آنها معنی‌دار هستند. در جدول (۱۲) به علت کوچکتر بودن مقدار RMSEA از ۰/۱ نیز می‌توان گفت که برازندگی مطلوب است.

جدول ۱۲: بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد ارزیابی خط مشی عمومی

ردیف	مؤلفه مربوطه	Tآماره	خطای استاندارد	بار عاملی
۱	استمرار ارزیابی	۲/۴۵۷	۰/۵۸۸	۱/۱۲
۲	برخورداری از شاخص‌های مناسب ارزیابی	۲/۰۹۸	۰/۱۸۸	۰/۶۸
۳	توجه به نتایج مثبت خط مشی عمومی			۱

ارائه مدل
ارزیابی
خط‌مشی ...

۸۰ | صفحه

شکل ۸- نمودار بار عاملی مقوله‌های مربوط بعد ارزیابی خط‌مشی

نتایج رتبه‌بندی ابعاد مدل

نتایج رتبه‌بندی ابعاد مدل ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در گردشگری ایران در جدول (۱۳) نمایش داده شده است.

جدول ۱۳- رتبه‌بندی ابعاد پژوهش بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	رتبه میانگین	ابعاد
۵	۲/۳۸	تشخیص مسئله عمومی
۴	۲/۷۱	تدوین خط مشی عمومی
۱	۳/۵۰	مشروعیت بخشی به خط مشی
۲	۳/۳۶	اجرای خط مشی
۳	۳/۰۵	ارزیابی خط مشی عمومی

رتبه‌بندی بعد تشخیص مسئله عمومی

جهت رتبه‌بندی بعد تشخیص مسئله عمومی نیز از آزمون فریدمن استفاده گردید نتایج در جدول ۱۴ قابل مشاهده است.

جدول ۱۴: رتبه‌بندی بعد تشخیص مسئله عمومی بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	رتبه میانگین	ابعاد
۱	۲/۳۳	پرداختن به مسئله محوری
۲	۲/۰۲	رویکرد جامع و مانع داشتن
۳	۱/۶۴	دغدغه بودن برای کارشناسان

رتبه‌بندی بعد تدوین خط‌مشی عمومی

جهت رتبه‌بندی بعد تدوین خط‌مشی عمومی نیز از آزمون فریدمن استفاده گردید نتایج در جدول ۱۵ قابل مشاهده است.

جدول ۱۵: رتبه‌بندی بعد تدوین خط‌مشی عمومی بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	رتبه میانگین	ابعاد
۱	۲/۱۷	عقلانی بودن خط‌مشی
۲	۲/۰۵	پویایی خط‌مشی
۳	۱/۷۹	انسجام خط‌مشی

رتبه‌بندی بعد مشروعیت بخشی به خط‌مشی

جهت رتبه‌بندی بعد مشروعیت بخشی به خط‌مشی نیز از آزمون فریدمن استفاده گردید نتایج در جدول (۱۶) قابل مشاهده است.

جدول ۱۶: رتبه‌بندی بعد مشروعیت بخشی به خط‌مشی بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	رتبه میانگین	ابعاد
۲	۱/۴۰	قانونی بودن
۱	۱/۶۰	پذیرش عمومی

رتبه‌بندی بعد اجرای خط‌مشی

جهت رتبه‌بندی بعد اجرای خط‌مشی نیز از آزمون فریدمن استفاده گردید نتایج در جدول ۱۷ قابل مشاهده است.

جدول ۱۷: رتبه‌بندی بعد اجرای خط‌مشی بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	رتبه میانگین	ابعاد
۲	۲/۲۱	بهره‌وری
۱	۲/۲۶	تعهد عملی مجریان
۳	۱/۵۲	برخورداری از ابزارهای لازم

رتبه‌بندی بعد ارزیابی خط‌مشی عمومی

جهت رتبه‌بندی بعد ارزیابی خط‌مشی عمومی نیز از آزمون فریدمن استفاده گردید نتایج در جدول ۱۸ قابل مشاهده است.

جدول ۱۸: رتبه‌بندی بعد ارزیابی خط‌مشی عمومی بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	رتبه میانگین	ابعاد
۱	۲/۱۲	استمرار ارزیابی
۳	۱/۹۰	برخورداری از شاخص‌های مناسب ارزیابی
۲	۱/۹۸	توجه به نتایج مثبت خط‌مشی عمومی

تحلیل عاملی تأییدی مدل پژوهش

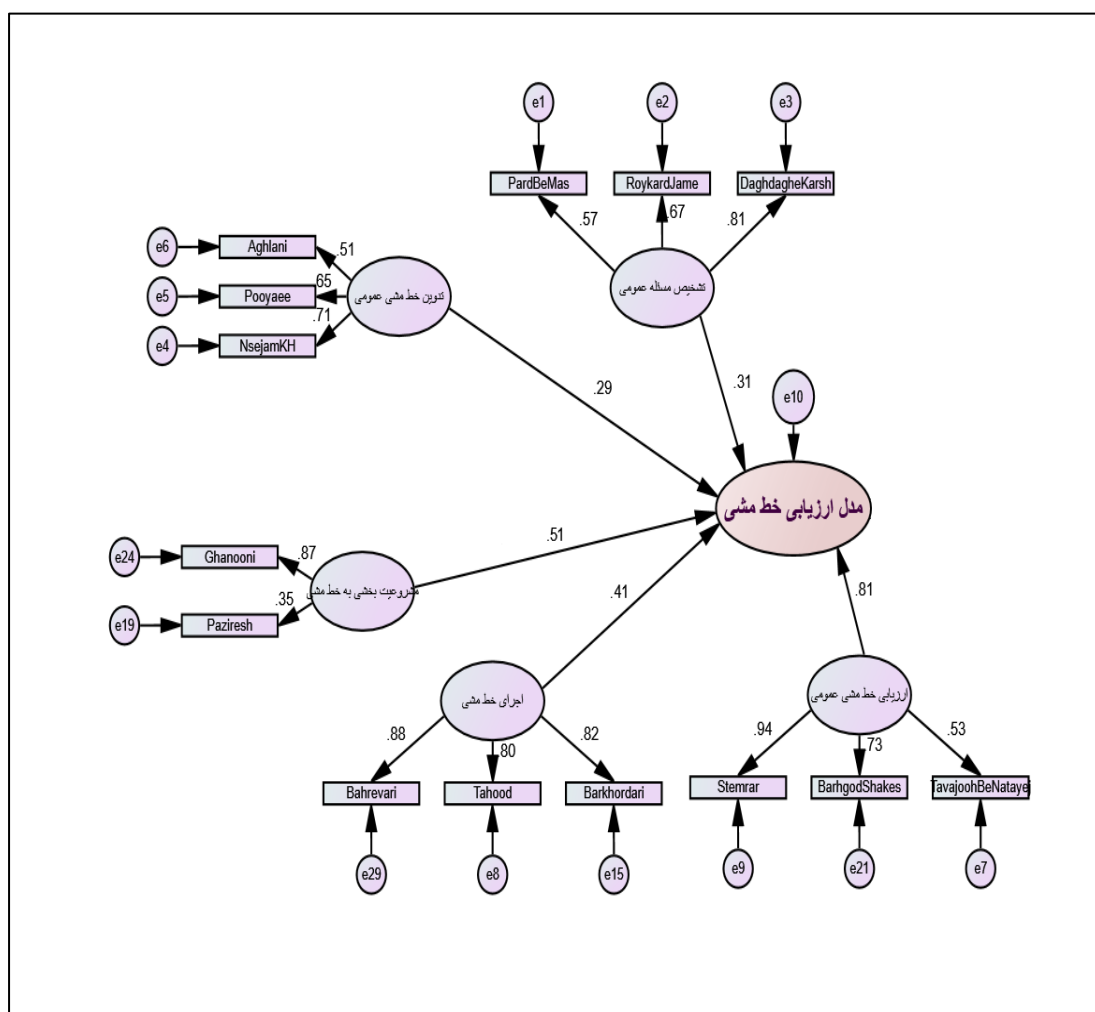
در ادامه تجزیه و تحلیل داده‌ها بعد از تحلیل عاملی تأییدی و تعیین اولویت هر یک از ابعاد، مقوله‌ها و مفاهیم موجود در مدل ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در گردشگری ایران، تحلیل عاملی تأییدی مدل پژوهش با حضور ابعاد و مؤلفه‌های آن انجام پذیرفت. در تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم افزار آموس، ابعاد، مقوله‌ها و مفاهیم مدل ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در گردشگری ایران وارد تحلیل عاملی تأییدی شدند. در جدول (۱۹) نتایج تحلیل عاملی تأییدی مدل ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در گردشگری ایران نشان داده شده است.

ارائه مدل
ارزیابی
خط‌مشی ...

جدول ۱۹ شاخص‌های نیکویی برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در گردشگری ایران

شاخص	مقدار کسب‌شده	مقدار قابل قبول	وضعیت
GFI	۰.۹۹۲	GFI>90%	قبول
AGFI	۰.۹۶۲	AGFI>90%	قبول
CFI	۰.۹۹۹	0.90<CFI<1	قبول
CMIN/df	۲.۴۱۳	مقدار کمتر از ۳	قبول
RMSEA	۰.۰۵۹	RMSEA<0.1	قبول

مدل نهایی

شکل ۹: مدل نهایی ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در گردشگری ایران

جدول ۲۰: نتایج مدل نهایی ارزیابی خطمشی‌های عمومی در گردشگری ایران

ردیف	ابعاد	عامل	آماره	خطای استاندارد	بار عاملی
۱	تشخیص مسئله عمومی	مدل ارزیابی خطمشی‌های عمومی در گردشگری ایران	۲/۱۲۴	۰.۱۳۹	۰/۳۱
۲	تدوین خط مشی عمومی		۱/۹۹۶	۰.۱۶۶	۰/۲۹
۳	مشروعیت بخشی به خط مشی		۳/۶۹۱	۰.۲۰۹	۰/۵۱
۴	اجرای خط مشی		۲/۹۸۷	۰.۱۵۶	۰/۴۱
۵	ارزیابی خط مشی عمومی				۰/۸۱

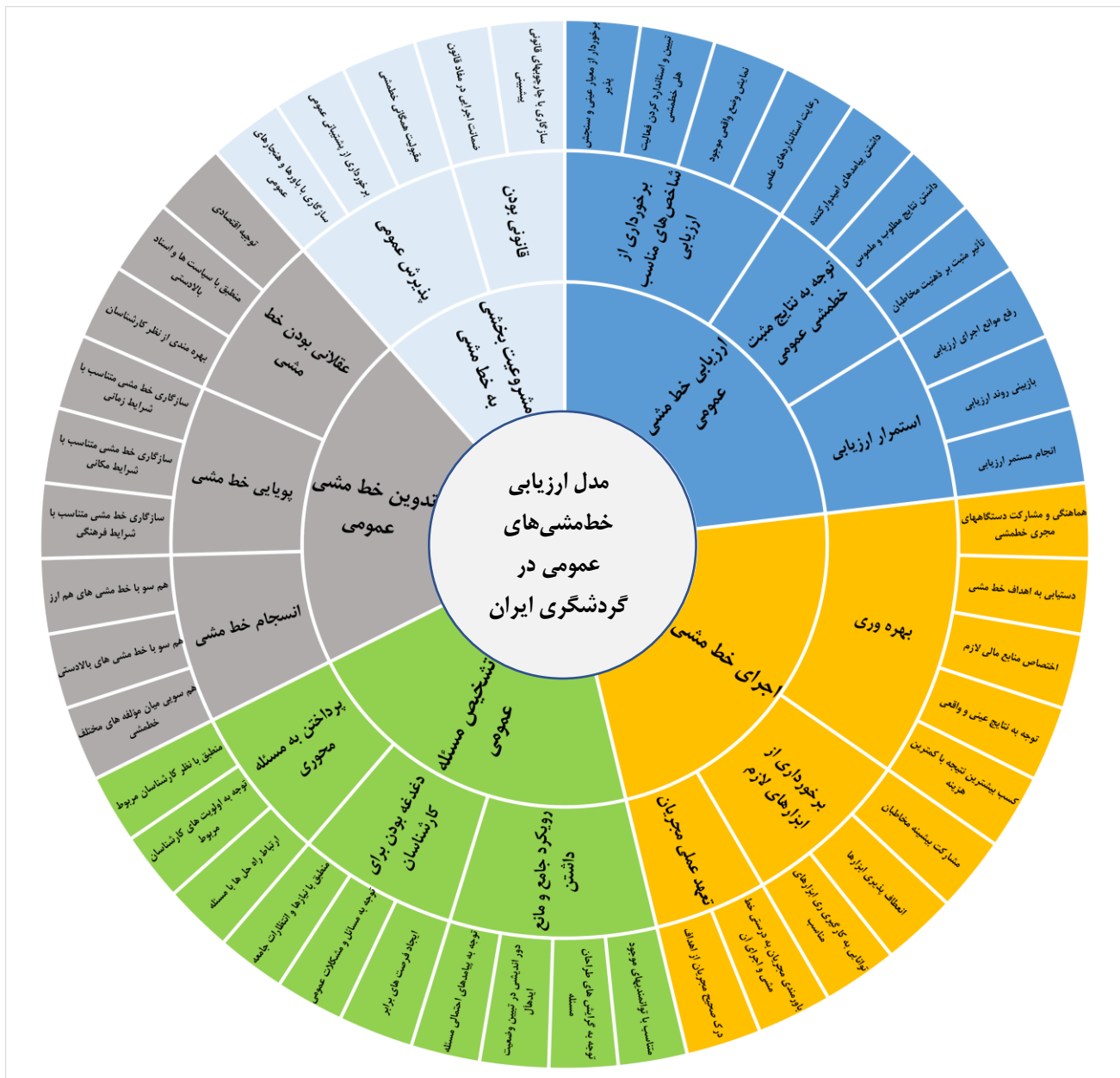
بحث و نتیجه‌گیری

وجود نظام ارزیابی جامع خطمشی‌های گردشگری ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. طراحی مدل مناسب برای ارزیابی خطمشی‌های گردشگری ایران می‌تواند گامی اساسی برای شناسایی مشکلات، اصلاح خطمشی‌ها و در نتیجه افزایش بهره‌وری در این صنعت مهم به‌شمار آید. وجود یک مدل مناسب ارزیابی خطمشی‌های گردشگری می‌تواند با تعیین وضعیت موجود، میزان انطباق آن با وضعیت مطلوب را مورد توجه قرار دهد، عدم مطابقت‌ها را تشخیص داده تا برای آن چاره‌جویی شود؛ چون کژی‌ها و کاستی‌ها در نظام خطمشی‌گذاری عمومی گردشگری مانع تحقق نتایج مطلوب به عنوان برون‌داد یا پیامد آن خواهد بود. گام نخست برای برطرف کردن هرگونه نارسایی و کاستی در نظام خطمشی‌گذاری گردشگری تشخیص آسیب‌ها و علل و عوامل آن است. ارزیابی سازوکاری را ارائه می‌دهد که به‌وسیله آن می‌توان وضعیت عوامل تشکیل دهنده نظام خطمشی‌گذاری و عملکرد آن را مورد قضاوت قرار داد. از آنجا که پژوهش حاضر در صدد ارائه مدل برای ارزیابی خطمشی صنعت گردشگری ایران بود و تحقیقی در گذشته متناظر به این موضوع انجام نشده مقایسه نتایج تحقیق حاضر را با یافته‌های قبلی از حیث بررسی همسویی و عدم همسویی ناممکن می‌سازد. بر اساس نتایج تحقیق حاضر تعهد عملی مجریان با رتبه میانگین ۲/۲۶ و استمرار ارزیابی با رتبه میانگین ۲/۱۲ از معیارهای مهم در ارزیابی خط مشی عمومی گردشگری هستند. مهمترین مزیت پژوهش حاضر در آن است که عوامل ارائه شده در این پژوهش عواملی مرتبط با یک الگوی جامع ارزیابی است که همزمان کوشیده است به اکثر عوامل موجود مطرح در ارزیابی خط مشی‌های صنعت گردشگری پردازد و در این مورد خلاء مطالعاتی موجود را پر نماید^۱.

این پژوهش با هدف ارائه مدل مناسب برای ارزیابی خطمشی‌های عمومی گردشگری در ایران انجام گرفت. روش پژوهش حاضر به‌لحاظ مخاطب، بنیادی و رویکرد آن، ترکیبی (کیفی و کمی) بود. با استفاده از ابزار مصاحبه و سنجه‌های غیرمداخله‌ای عناصر اساسی مدل در ۵ بعد و ۴۴ مفهوم مرتبط با ۱۴ مقوله شناسایی شد.^۲ جهت تعیین رتبه مقوله‌ها و درجه اهمیت مفاهیم از روش کمی با ابزار پرسشنامه و از روش دلفی (در سه دور) استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد مهم‌ترین معیارها در ارزیابی خطمشی عمومی گردشگری در مرحله تشخیص مسئله عمومی، به‌ترتیب پرداختن به مسئله محوری با رتبه میانگین ۲/۳۳ و رویکرد جامع و مانع داشتن با رتبه میانگین ۲/۰۲ می‌باشد. در مرحله تدوین خطمشی عمومی به‌ترتیب معیارهای عقلانی بودن خطمشی با رتبه میانگین ۲/۱۷ و پویایی خطمشی با رتبه میانگین ۲/۰۵ با اهمیت‌ترین معیارها هستند. در مرحله مشروعیت‌بخشی به خطمشی

۱. مدل ارائه شده در شکل (۴-۱۱) و نتایج مدل نهایی ارائه شده در جدول ۴-۲۲ متناظر به پاسخ سوال اصلی تحقیق است.

۲. جزئیات عناصر شناسایی شده در فصل چهارم آمده است. این نتیجه در واقع پاسخ سوال فرعی اول پژوهش محسوب می‌شود.

شکل ۱۰- مدل نهایی ارزیابی خطمشی‌های عمومی در گردشگری ایران (نگارنده)

معیارهای با اهمیت به‌ترتیب عبارتند از پذیرش عمومی با رتبه میانگین $1/60$ و قانونی بودن با رتبه میانگین $1/40$ و در مرحله اجرای خطمشی، تعهد عملی مجریان با رتبه میانگین $2/26$ و بهره‌وری با رتبه میانگین $2/21$ و در مرحله ارزیابی خطمشی عمومی به ترتیب استمرار ارزیابی با رتبه میانگین $2/12$ و توجه به نتایج مثبت خطمشی عمومی با رتبه میانگین $1/98$ با اهمیت‌ترین معیارها در ارزیابی خطمشی عمومی گردشگری هستند.^۱ در یک نگاه کلی بر مبنای نتایج حاصل از آزمون الگوی کلی پژوهش نتیجه گرفته می‌شود که بر اساس فرایند خطمشی‌گذاری عمومی گردشگری با اهمیت‌ترین مراحل تأثیرگذار در ارزیابی خطمشی عمومی گردشگری در ایران به‌ترتیب عبارتند از: مشروعیت‌بخشی به خطمشی با رتبه میانگین $3/50$ و اجرای خطمشی با رتبه میانگین

۱. این نتیجه در واقع پاسخ سوال فرعی دوم پژوهش محسوب می‌شود.

۳/۳۶. همچنین شاخص‌های نیکویی برآزش مدل تحلیل عاملی تأییدی ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در گردشگری ایران با آزمون‌های آماری GFI، AGF، CFI، و RMSEA قابل قبول تشخیص داده شدند.^۱

محدودیت‌ها و پیشنهاد

از محدودیت‌های این پژوهش باید گفت نظر به این که اولاً مقطع زمانی انجام این پژوهش مصادف با شیوع ویروس کرونا در کشور و اعمال محدودیت‌ها در ارتباطات و تماس‌های مستقیم بود؛ ثانیاً ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات این پژوهش مصاحبه و پرسشنامه و مستلزم ارتباطات حضوری بوده است؛ ثالثاً جامعه آماری پژوهش همگی از مدیران و کارشناسان وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی انتخاب شده بودند؛ ممکن است از یک جهت عوامل یاد شده تأثیر مستقیم یا غیر مستقیم در امر مصاحبه‌ها گذاشته باشد و از جهت دیگر ملاحظات متأثر از وابستگی سازمانی جامعه آماری، سوگیری احتمالی در پاسخگویی به سؤالات پرسشنامه را موجب شده باشد؛ از این رو با توجه به محدودیت یاد شده و نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود:

- ۱- پژوهش‌های مشابهی در مقطع زمانی مناسب‌تر با ترکیب جامعه آماری غیر شاغل در وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی یا مرکب از شاغلین و غیرشاغلین در وزارت یاد شده به عمل آمده و با نتایج این تحقیق مقایسه شود.
- ۲- با کاربست این مدل و انجام پژوهش‌های جدید، وضعیت مطلوب خط‌مشی‌گذاری گردشگری کشور، مدل‌سازی و آزمون گردد.
- ۳- پس از تشخیص مسئله عمومی و تدوین خط‌مشی‌های عمومی اقدامات مؤثر و جدی برای مشروعیت بخشی به خط‌مشی‌های گردشگری صورت پذیرد.
- ۴- سازوکار مناسب و مؤثر برای اجرای دقیق خط‌مشی‌های وضع شده پیش‌بینی شود.

سپاسگزاری

در انجام این پژوهش از هیچ نهاد و موسسه‌ای کمک مالی دریافت نشده است.

فهرست منابع

1. Alkin, M. C. & Christie, C. A. (2012). "An Evaluation Theory Tree Evaluation roots, A Wider Perspective of Theorists' Views and Influences" Thousand Oaks: SAGE pp. 11-58.
2. Edgell. D.L; Allen. M.D; Smith. G; & Swanson. G.R (2008). "Tourism Policy and Planning: Yesterday. Today and Tomorrow".p:7
3. enderson. J. (2002). "Tourism and politics in the Korean Peninsula". Tourism Studies. Vol. 13 no2. Pp 16 -27
4. Goeldner. C.R. & Ritchie. J.R. (2006). "Tourism: Principles. Practices. Philosophies" John Wiley, P414.
5. Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1989). "Fourth Generation Evaluation " (1th ed.) . New Delhi: SAGE Publications pp:22-37.
6. Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). "Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry", ECTJ, 30(4), 233-252.
7. Hall. C.M. (1995). "Tourism and Public Policy". Cengage Learning EMEA, 1995:8.

۱. این نتیجه متناظر به پاسخ سوال فرعی سوم پژوهش است..

8. Heydari Chianeh, Reza.tab, r; Azgami, sk. Soltani, n and Motamedi Mehr,a. (2013), an analysis of tourism policy making in Iran, *Journal of Tourism Planning and Development*, No. 5, pp. 31-11. (in persian).
9. Howlett. M. & Ramesh. M. (2003). "Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems". Oxford university Press,16-27.
10. Mark, M., Henry, G. & Julnes, G. (2000) . "Evaluation: An Integrated Framework for Understanding, Guiding, and Improving Policies and Programs", (1th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
11. Masoumi, m, (۲۰۰۶), "The Nature of Tourism", Tehran: Peyk Kosar Publications.p:27 (in persian).
12. Masoumi, m, (2009), "history of tourism development planning in Iran", Tehran: Samira Publications., ۱۹ : ۱۳۸۵ (in persian).
13. Newman, w, (2017), "social research methods, quantitative and qualitative approaches", translated by Faqihi, a, Tehran, Termeh Publications, 4th edition, 2nd volume. (in persian).
14. Popli Yazdi,m and Soqaei,m, (2015), "Tourism (Nature and Concepts) ", Tehran: Samet Publications, ۷۷ : ۱۳۸۵ (in persian).
15. Pourezzat, a, (۲۰۲۲), "Public Administration", Volume 13, Number 1:1-2, Faculty of Management, University of Tehran:p:1-2. (in persian).
16. Richins, H. (2000). "Influences on tourism development decision making: Coastal local government areas in Eastern Australia". *Journal of Sustainable Tourism*, 8(3), 207-231
17. Rossi, P., Lipsey, M., Freeman, H. (2003) . "Evaluation: A Systematic Approach" (7th ed.). Thousand Oaks: SAGE.
18. Rostami, h; Pourahmad, a; Hadilo, h, (2013), "Tourism and Globalization", first edition, Tehran: Jihad University Press. ۳۷ (in persian).
19. Sabatier, P. A. and Mazmanian, D. (1980). "A Framework for Analysis", *Policy Study Journal*, 8: 538-660.
20. Scott, N. (2011). "Tourism policy: A strategic review". The School of Tourism, the University of Queensland, Goodfellow Publishers, Australia.P23.
21. Shadish WR Jr, Cook TD et al (1991). "Foundations of program evaluation: theories of practice". Sage Publications, Inc, Newbury Park.
22. Stufflebeam, D. L. (2001). "Evaluation models" , *New Directions for Evaluation*, no 89.
23. The University of Texas at Austin (2015). The Texas Politics Project. Retrieved from <http://texaspolitics.utexas.edu/>.
24. Vaezi, r, Sharifzadeh, f, Mohammad, m, Identification and prioritization of public policy evaluation models, *Iranian Management Sciences Quarterly*, 10th year, number 40, winter (2014), pp. 1-22. (in persian).
25. Ziaei, m; Tarab Ahmadi, m, (2012), understanding the tourism industry with a systemic approach, Tehran: Social Sciences Publishing, ۲۳۰ : ۱۳۹۲ (in persian).